19 — 00

WWW — OPERADIVERSA — CZ

MISE RICOR DIA

KOSTEL BL. MARIE RESTITUTY — LESNÁ, BRNO

KVĚTEN — 17 — 2022

PROGRAM

David Matthews: *Introit pro dvě trubky a smyčce*
(1981/2000) 8’
Nakladatelem skladby je Faber Music.

Pēteris Vasks: *Da pacem, Domine pro sbor a smyčce*
(2016) 19’
ČESKÁ PREMIÉRA
Nakladatelem skladby je Schott Music GmbH.

James MacMillan: *Seraph pro trubku a smyčce*
(2010) 16’
ČESKÁ PREMIÉRA
I. — II. Adagio — III. Marcato e ritmico
Nakladatelem skladby je Boosey & Hawkes Music Publishers Ltd.

Lukáš Borzík: *Misericordia pro sbor a komorní orchestr*
(2016/2022) 15’
ČESKÁ PREMIÉRA

OBSAZENÍ

Vít Otáhal trubka
Josef Zimka trubka
Gabriela Tardonová dirigentka
Ensemble Versus
Ensemble Opera Diversa

I. housle
Barbara Tolarová
Kristýna Jungová
Antonina Tyshko
Marie Budišová

II. housle
Jan Bělohlávek
Hana Zemen
Zuzana Křivá
Klára Zbytovská

violy
David Křivský
Eliška Bařáková
Michaela Kulísková

violoncella
Iva Wiesnerová
Michal Greco

kontrabasy
Anežka Moravčíková
Miloslav Raisigl

flétny
Iveta Krulová
Jolana Svobodová

hoboj
Arseny Menkov

produkce
Jiří Čevela, Eva Křižková, Lubor Pokluda, Dominika Volfová, Lenka Zlámalová

text
Jiří Čevela

grafika
Jakub Rejlek

foto
Marek Olbrzymek, Dominik Bachůrek, Jiří Jelínek

K PROGRAMU

Přibližně od poloviny 60. let minulého století se na poli tzv. artificiální hudby odehrával zřetelný svár dvou estetických východisek. Na jedné straně převládala avantgardní estetika serialismu a aleatoriky, na druhé straně se objevoval stále více populární hudební minimalismus, vycházející především z hudebního myšlení okruhu několika amerických skladatelů (La Monte Young, Terry Riley, Philip Glass nebo Steve Reich). S rostoucí relevancí minimalistické hudby v 70. a 80. let a postupným přejímáním jejích hudebních výbojů se někteří duchovně orientovaní evropští autoři začali přiklánět k radikálnímu zjednodušení hudebních prostředků, tedy jistému návratu k lyrismu 19. století a celkově tradičnějšímu pojetí melodie a harmonie. Kompoziční materiál se silným základem v tonalitě či modalitě — a příležitostnou inspirací v renesanční nebo středověké hudbě — představoval vhodný estetický ideál pro vznik hudebního směru, který dnes lze označit za evropský duchovní minimalismus a k němuž je možné přiřadit i vokálně-instrumentální část dnešního programu.

Patrně nejznámějšími představiteli tohoto směru jsou (či byli) Arvo Pärt, Henryk Górecki a John Tavener. Nikterak pozadu však svou významností pro směřování současné duchovní hudby nezaostává ani klasik lotyšské hudby Pēteris Vasks (*1946). Ačkoli ve svém kompozičním jazyce syntetizoval mnoho různých skladatelských technik 20. století, celkově jeho dílo spojuje neoromantický lyrismus s výraznou duchovní estetikou. Do svých skladeb přitom nezřídka zahrnuje archaické folklorní prvky lotyšského národa. Nehledá tím však poetickou chválu přírody nebo popis krajiny jako estetického ideálu, nýbrž vzájemný vztah mezi přírodou a současným člověčenstvím s duchovním přesahem a výzvou k humanismu či odporu proti nelidským činům. Jakkoliv je Vasks v označování svých instrumentálních děl velmi programní, narativitu přirozeně nesou zejména jeho vokální díla: *Zemgale* pro sbor (1989) se týká deportace lotyšského lidu, *Litene* pro sbor (1993) se zase zabývá vpádem Rudé armády v roce 1941 na lotyšské území a zdejší sovětskou nadvládou.

Da pacem, Domine pro sbor a smyčce (2016) patří ke skladatelovým nejčastěji provozovaným skladbám psaným pro toto obsazení. Vasks si je jako kontrabasista vědom zvukových i technických možností smyčcového orchestru, pro který s oblibou dosud píše — vždyť pro takové obsazení napsal notnou část svého orchestrálního díla. Skladba poprvé zazněla v Rižském dómu, tedy evangelické katedrále nacházející se v hlavním městě Lotyšska, v rámci programu k Vasksovým 70. narozeninám a nese zřejmé duchovní poselství. Středověká antifona *Da pacem, Domine in diebus nostris* byla od roku 1529, kdy její parafrázovanou verzi vytvořil Martin Luther, zhudebněna nesčetněkrát. Jednotlivá zhudebnění přitom často poukazují na politickou nebo společenskou situaci své doby (*Da pacem, Domine in diebus nostris* překládáme jako Dej nám mír, Pane „v našem čase“). Kompozice v tomto univerzálním narativním pojetí ve spojení s jistým meditativním i naléhavým hudebním charakterem proto v této nelehké době nabývá až nečekaného významu.

Modlitbu jsem vždy vnímal jako silnou a soustředěnou duchovní sílu. V takových případech lidské volání nezůstává bez odezvy. Když jsem skládal Da pacem, Domine, *bylo to zoufalé volání pro naši dobu, modlitba za náš šílený svět. Věřím, že hudba posiluje naši víru, lásku a duši.*

Pēteris Vasks

V tomto smyslu do popředí vstupuje také motiv milosrdenství, který naplňuje eponymní a v samotném závěru koncertu zaznívající skladbu *Misericordia* pro sbor a komorní orchestr (2016/2022) od slovenského skladatele Lukáše Borzíka (*1979). Ve své tvorbě čerpá podněty z filozofie, poezie, fyziky, astronomie či výtvarného umění. Opakovanou a zásadní inspiraci mu však nabízí jeho vztah k víře a Bohu — v nedávném rozhovoru na otázku, zdali v dnešní době potřebujeme víru a umění víc než kdy jindy, mimo jiné odpověděl, že *„tvorenie je samo osebe aktom*

lásky, ktoré doslova oživuje. Človek je stvorený tak, aby tvoril. Všetci si zaslúžime ocenenie, vždy, keď tvoríme čokoľvek užitočné a zmysluplné, čo nám pomáha uveriť, že umením je každý náš nádych a výdych, v ktorom sme si vedomí prostej pravdy, že všetko okolo nás je zázrak.“ Silné duchovní myšlení promítá především do své vokální a vokálně-instrumentální tvorby. Tento segment Borzíkova hudebního díla do jisté míry — alespoň v povědomí širší veřejnosti — vyvrcholil v momentě, kdy jeho profilové album s názvem *Signum Magnum* zvítězilo na Radio_Head Awards 2020 v kategorii klasická hudba. Nahrávka koncentruje sedm námětově rozličných skladeb, které využívají jak smíšený sbor, tak vokální sóla v kombinaci se smyčcovým kvartetem nebo smyčcovým či komorním orchestrem.

Na albu se objevuje též dnes uváděná skladba, v níž se mísí dvě protikladné, ale vždy minimalisticky pojaté hudební polohy vyjadřující ústřední téma milosrdenství. První představuje éterický a kompaktní hudební tok naplno využívající barevných kombinací hlasů a nástrojů. Druhá naopak svižné vokální kánony, které jsou poháněny rychlými běhy smyčcového orchestru se dvěma flétnami a hoboji, přerušovanými generálními pauzami a následně dynamicky i harmonicky pokračujícími o úroveň výš. Třebaže *Misericordia* — stejně jako skladby Vaskse a MacMillana — dnes zaznívá v české premiéře, technicky vzato lze dnešní uvedení považovat za světovou premiéru poslední verze, jejíž revizi skladatel provedl přímo pro potřeby provedení na tomto koncertu.

Dielo Misericordia *pre miešaný zbor a komorný orchester som venoval pamiatke mojej starej mamy Margity, ktorá bola pre mňa sprítomnením živého Božieho milosrdenstva. Jej láskavé srdce ma vždy naplnilo pokojom i radosťou. Naveky budem cítiť vďaku za všetok čas, ktorý nám bol darovaný. Hudba, ktorou vzdávam poctu životu mojej starej mamy Margity, je zároveň kontempláciou i tancom nad úryvkom veľkonočného chválospevu zo žalmu 136 …*in aeternum misericordia eius *(…lebo jeho milosrdenstvo je večné).*

Lukáš Borzík

Ve vzájemném kontrastu dnes vůči dílům vycházejícím z tradice evropského duchovního minimalismu zaznívá současná britská duchovní hudba. Celý program otevírá *Introit* pro dvě trubky a smyčce (1981/2000) z pera Londýňana Davida Matthewse (*1943). Jeho tvorbu výrazně ovlivnila nejen letitá spolupráce s Benjaminem Brittenem, ale také náklonnost k dílu Gustava Mahlera, které vstoupilo do britského povědomí až v šedesátých letech 20. století. V souvislosti s Mahlerem existuje příhodné propojení mezi skladatelem a Brnem — v 80. letech zde totiž Matthews přednášel v rámci zdejších bytových seminářů, a to například právě o rekonstrukci Mahlerovy *Symfonie č. 10*. Ve shodě s jeho zájmem o středoevropskou hudební tradici a britskou zvyklostí objednávat nové kompozice pro konkrétní příležitost se mezi nejdůležitější formy jeho hudebního díla řadí smyčcové kvartety a symfonie, hudba s duchovním přesahem však tvoří nezanedbatelnou část jeho tvorby. V jedné ze svých esejí, v níž pojednává o tom, zda je v západním světě 21. století možné produkovat skutečnou duchovní hudbu, se kromě jiného zamýšlí nad vztahem víry a hudby u sebe samého: *„Ve svých dvaceti letech jsem konvertoval k římskokatolické církvi, protože jsem nebyl spokojen s anglikánskou církví, v níž jsem byl poměrně volně vychován. Brzy jsem však začal postupně odmítat její učení. Zůstalo mi osamocené vidění světa.* […] *Nemohu si pomoci — cítím smysl, i když nevím, k čemu směřuje. Předpokládám, že nejbližším náboženským termínem pro to, čemu věřím, by byl panteismus.* […] *Takže se zdráhám označit se za náboženského skladatele, přesto mám při komponování hudby pocit, že se hlásím k podstatě vesmíru v tom smyslu, že chci najít smysluplnou formu a obsah v kontrastu k jeho protikladům.“* K nejrozsáhlejším a nejznámějším Matthewsovým dílům tohoto charakteru se řadí *Vespers* pro mezzosoprán, tenor, sbor a orchestr (1993—1996), za zmínku dále stojí skladba *New Fire* pro orchestr, jež vznikla na objednávku brněnského Velikonočního festivalu duchovní hudby v roce 2018.

Samotný *Introit* pak vznikal pro koncert, který se měl uskutečnit v katedrále v Gloucestru. Ačkoliv se tento koncert neuskutečnil, podmínil celkový charakter skladby. Program onoho koncertu se skládal z kusů Henryho Purcella, Ralpha Vaughana Williamse

a Michaela Tippetta, *Introit* byl tedy záměrně pojat jako „anglické“ dílo dedikované těmto skladatelům, v jehož velmi klidném, neuspěchaném tempu vyniká důmyslná melodická práce. Doplňme, že skladbu v české premiéře za autorovy přítomnosti uvedl orchestr Ensemble Opera Diversa v říjnu 2014.

Dvě trubky se ozvou téměř až v samém závěru skladby, kdy si navzájem odpovídají. V tomto ohledu mě ovlivnil antifonální přístup typický pro benátskou hudbu, například duet dvou tenorů těsně před závěrem Monteverdiho Nešpor. *Trumpetisty si představuji jako hudoucí anděly po vzoru andělského sboru v katedrále v Lincolnu. Obvykle jsou hráči spíše pobaveni, když se toto dozví. Doufal jsem, že by skladbu mohli hrát z nějakého vyvýšeného a vzdáleného místa.*

David Matthews

Duchovní tematika v případě ucelené hudební tvorby jednoho z nejžádanějších současných skladatelů a dirigentů Sira Jamese MacMillana CBE (*1959) vstupuje do popředí více než u Davida Matthewse. Jeho hudbu totiž nezřídka naplňuje duchovní rozměr, který podněcuje jeho římskokatolické vyznání. Kromě spolupráce např. s katolickým básníkem Michaelem Symmonsem Robertsem, nebo s Rowanem Williamsem, arcibiskupem z Canterbury, se k nejdůležitějším bodům duchovní tvorby tohoto skotského skladatele řadí objednávka na novou mši, která měla zaznít při dvou ze tří mší sloužených Benediktem XVI. během jeho návštěvy Velké Británie v roce 2010. Z dlouhé řady jeho duchovních skladeb, mezi nimiž nezřídka nalezneme i hudbu vyloženě liturgickou, lze jmenovat koncert pro perkuse a orchestr *Veni, Veni, Emmanuel* (1992), velikonoční orchestrální triptych *Triduum* (*The World's Ransoming*, *Cello Concerto*, *Symphony — Vigil*, 1995—1997), operu nebo oratorium *Visitatio Sepulchri* (1992—1993), populární *Miserere* pro sbor (2010) nebo *Seven Last Words from the Cross* pro sbor a smyčce (1993), jehož česká premiéra zazněla v rámci zahajovacího koncertu Velikonočního festivalu duchovní hudby 2012. Kromě toho MacMillan často čerpá náměty ze skotských reálií a starých příběhů.

Seraph pro trubku a smyčce (2010), jež je třetí skladbou v pořadí dnešního programu, čerpá z andělské tematiky a navazuje tak na ideu „andělských trumpetistů“ z úvodí skladby večera. Seraf představuje nebeskou bytost, jíž je obvykle a tradičně atributovaná trubka. Křesťanská teologie vytvořila představu serafínů jako andělských bytostí, které komunikují přímo s Bohem. Tomáš Akvinský serafíny ve své *Sumě teologické* (1265/1266—1273) připodobňuje k charakteru a vlastnostem ohně, což odůvodňuje mimo jiné tím, že tito andělé v sobě mají neuhasitelné světlo a dokonale jím osvěcují ostatní. Skotský autor k samotné kompozici přistoupil vcelku konvenčně — třívěté členění skladby odpovídá standardním koncertantním dílům, které díky své instrumentaci i formálnímu charakteru vhodně doplňuje vyznění celého programu. Toto „andělské concertino“ tedy patrně nejvíce prověří působivou akustiku kostela zasvěceného blahoslavené Marii Restitutě.

První věta nenese žádné označení a je založena na dvou hlavních myšlenkách. Nejprve slyšíme košaté akordy doprovázející svižnou melodii sólového nástroje, druhá myšlenka pak kontrastně obsahuje stoupající kvarty a klesající tercie a je tedy o poznání lyričtější. Druhá věta má svůj vedoucí kantabilní melodický materiál v sólových houslích nebo tutti smyčcích, zatímco trubka jako by introspektivně přežívala s protikladnými linkami. Věta doznívá v duetu sólové trubky a houslí. Poslední část je založena na pečlivě propracované kanonické myšlence a na plnější klenuté melodii označené cantabile e sonore. *Part trubky je prošpikován drobnými vojenskými fanfárami.*

James MacMillan

Da pacem, Domine

Da pacem, Domine, in diebus nostris	*Dej pokoj, Pane, v našem čase,*
quia non est alius,	*protože není nikdo jiný,*
qui pugnet pro nobis,	*kdo by za nás bojoval,*
nisi tu Deus noster.	*když ne ty, Bože náš.*

Misericordia

In aeternum misericordia eius	*Jeho milosrdenství trvá na věky*

INTERPRETI

Vít Otáhal (*1987) pochází z Hodonína. V roce 2009 absolvoval Konzervatoř Brno ve třídě Josefa Cecavy a roce 2012 dokončil bakalářské studium na JAMU v Brně u Jana Brody a Vojtěcha Novotného. Magisterské studium dokončil v roce 2014 na AMU v Praze ve třídě Vladimíra Rejlka a Jaroslava Roučka. Absolvoval zahraniční studijní pobyt na Conservatoire à rayonnement régional v Paříži u Guye Touvrona (2011—2012) a různé interpretační semináře (Pierre Badel, Eric Aubier, Sergei Nakariakov, Gábor Tarkövi). Roku 2011 se stal absolutním vítězem Mezinárodní interpretační soutěže dechových nástrojů Brno a jako sólista vystupoval v České republice i v zahraničí (Slovensko, Polsko, Francie, Austrálie, Bulharsko, Čína). V současnosti působí v Ústřední hudbě Armády České republiky (1. křídlovka a 1. a sólová trubka, od 2016) a rovněž ve Vojenské hudbě Olomouc (od 2020). Dále se věnuje pedagogické činnosti a pořádání seminářů zaměřených na praktické návody pro nátiskovou a pódiovou přípravu.

Jozef Zimka (*1990) pochází z Hodonína. V roce 2012 absolvoval Konzervatoř Brno ve třídě Vladimíra Webera a roce 2017 JAMU v Brně u Jana Brody. V posledním ročníku se zúčastnil roční stáže v Grazu u Uwe Köllera. Od roku 2010 je prvním trumpetistou orchestru Národního divadla v Brně a je také členem žesťového uskupení NdBrass. Kromě toho spolupracuje s Ensemble Opera Diversa a řadí se ke kmenovým členům Brno Contemporary Orchestra. Pravidelně se účastní kurzů v Holešově ve třídě Karla Mňuka. V roce 2017 získal druhou cenu ve druhé kategorii Mezinárodní interpretační soutěže dechových nástrojů Brno a také se zúčastnil soutěže Pražské jaro. Od roku 2019 se také věnuje hře na barokní trubku.

Ensemble Versus (z latinského versus, tj. směrem k, do, obrat, otáčení, brázda, řádka, řada, verš) vznikl v roce 2003 jako komorní sbor studentů Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (FF MU). Soubor založil a vede Vladimír Maňas. Od svého počátku sbor působí pod záštitou Ústavu hudební vědy FF MU, v roce 2009 se stal součástí souboru Ensemble Opera Diversa. Repertoár sboru je soustředěn na duchovní hudbu 16. a 20. století a na duchovní díla současných skladatelů. Kromě vlastních vystoupení se sbor podílel na řadě větších, vokálně instrumentálních projektů.

Vladimír Maňas (*1979) pochází z Ostravy, na FF MU absolvoval obory historie a muzikologie a nyní působí jako odborný asistent na tamním Ústavu hudební vědy. Jako sbormistr sbíral od roku 1996 zkušenosti u profesorů Lumíra Pivovarského a Lubomíra Mátla, v Belgii pak absolvoval též několik speciálních kurzů, věnovaných hudbě středověku a renesance. V letech 2009—2020 působil jako dramaturg Ensemble Opera Diversa a od roku 2012 zastává funkci dramaturga Velikonočního festivalu duchovní hudby v Brně.

Gabriela Tardonová (*1975) pochází z Karviné. V roce 1998 promovala na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity v oboru sbormistrovství a poté vystudovala dirigování na JAMU v Brně ve třídě Rostislava Hališky a Lubomíra Mátla. V letech 2003—2004 studovala v rakouském Grazu na Universität für Musik und darstellende Kunst v dirigentské třídě Martina Siegharta. V rámci tohoto stipendijního pobytu byla vybrána k aktivní účasti na mezinárodním festivalu International Week konaném v Grazu, kde spolupracovala s univerzitním symfonickým orchestrem. Do velké míry se zaměřuje především na uvádění soudobé operní tvorby, působí

jako dirigentka orchestru Mladí brněnští symfonikové. S Ensemble Opera Diversa pravidelně spolupracuje od roku 2006.

Ensemble Opera Diversa je umělecký soubor, který se soustředí na objevné hudební a divadelní programy. Během více než dvacetiletého působení se ze souboru vyvinula hudební společnost, jež ve vlastní produkci organizuje kolem dvou desítek vystoupení ročně, a to především v domovském Brně. Unikátnost souboru je z části způsobena jeho trojjediností — autorské hudební divadlo, orchestrální nebo komorní koncerty s objevnou dramaturgií a koncerty komorního sboru Ensemble Versus. K tomu těleso iniciuje nebo se podílí na tvorbě CD nosičů či rozhlasových nahrávek. Komorní orchestr vznikl v roce 2005 a od počátku jej vede Jan Bělohlávek. Jednotlivé programy propojují tvorbu 20. století se skladbami soudobými, především díly kmenového autora Ondřeje Kyase a spřízněných autorů. Svou dramaturgií, podněcováním nových skladeb i interpretačním nasazením soubor usiluje o dialog s otevřeným posluchačem.

NEJBLIŽŠÍ KONCERTY A PŘEDSTAVENÍ ENSEMBLE OPERA DIVERSA

15. června 2022, 20:00, kostel sv. Augustina, Brno
16. června 2022, 20:00, kostel sv. Mořice, Kroměříž (FORFEST)
Duchovní hudba českých autorů 20. a 21. století
EBEN — EMMERT — FIALA — HANUŠ — JEŽKOVÁ
Putování po méně známých krajinách české hudby v podání Ensemble Versus a varhaníka Ondřeje Múčky.

22. června 2022, 19:00, atrium Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
Tance v zahradách
ŠÁREK — MOZETICH — SCHWERTSIK — ŠTĚDROŇ — HOLACKÝ
Koncert pod otevřeným nebem s výhradně světovými či českými premiérami představující fagot a marimbu jako sólové nástroje pod taktovkou Patrika Červáka.

26. června 2022, 19:30, CO.LABS, Brno
Magnum mysterium. Sacra et profana de vita Gregori Mendeli
Premiérové uvedení nové „mendelovské“ opery Miloše Štědroně na vlastní libreto v režii Tomáše Studeného.

Všechny změny vyhrazeny.

Pro aktuální informace o našem brněnském provozu i vystoupeních mimo město Brno sledujte naše (nové) webové stránky a sociální sítě.

www.operadiversa.cz
www.facebook.com/operadiversa
www.instagram.com/operadiversa

Ensemble OPERA DIVERSA

OPERA / HUDBA / MEDVĚD / ZEMĚTŘESENÍ

MINISTERSTVO KULTURY

B | R | N | O

Britské velvyslanectví v Praze

Harmonie

BRNO MĚSTO HUDBY

RADIO PROGLAS

Koncert se uskutečňuje za finanční podpory Ministerstva kultury ČR a statutárního města Brna. Záštitu nad koncertem převzal velvyslanec Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v České republice J. E. Nick Archer.

Podpořte nás, číslo účtu 205149060/0300. Děkujeme!
www.operadiversa.cz